Ызбекистон Республикаси Вазирлар Мащкамаси
щузуридаги Тошкент Ислом Университети

“Тасдиқлайман”

Ўқув ишлари бўйича проректор
____________ Абдуллаев А.Б.
2008 йил “___” ____________

“Ислом мавзуига оид электрон манбалар”

фани бўйича

5521900 - “Информатика ва ахборот технологиялари”

бакалавриат таълим соҳаси, йўналиши (мутахассислик) учун

Ўқув услубий қўлланма

Тузувчи: Дадамухамедов О.

Тошкент 2008

1-Мавзу: 1001 fatvo. (2-соат)

Taqdim etilayotgan elektron qomusiy mahsulot "1001 fatvo" kitoblari asosida yaratilgan. Ushbu elktron asaridan foydalanuvchi Islom diniga tegishli fatvolar bo'yicha o'z bilimlarini kengaytirishi, biron bir fatvoni izlab topishi, hamda olgan bilimini mustahkamlashi mumkin.

Dastur quyidagicha tuzilgan. Unda 7 ta menyu mavjud bo'lib ular: namoz, tahorat, ro'za, zakot, haj, bemorlik va lug'at. Namoz bo'limi quyidagicha tuzilgan:

Sahifaning chap tomonida fatvo raqami berilgan. Unda siz hohlagan fatvoni tanlasangiz darhol o'sha fatvo paydo bo'ladi. Namoz bo'limidagi fatvolar soni 861 tani tashkil etadi. Sahifaning o'ng tomonida boshqarish elementlari berilgan. Ular kirilcha, matin + va matin -, chop etish, Video, qidiruv, orqaga. Kirilcha tugmasi bosilsa matin kirilcha bo'ladi yoki aksincha lotincha bo'ladi. Matin= va matin – lar matinni katta yoki kichik shakilga keltiradi. Chop etish tugmasi kerakli fatvoni printordan chiqaradi. Video bo'limida namozga tegishli lavhalarni ko'rishingiz mumkin. Orqaga tugmasi bosilsa dasturning asosiy sahifasiga qaytiladi. Tahorat, ro'za, zakot, haj, bemorlik bo'limi ham huddi namoz bo'limiga o'hshash tuzilgan.

Lug'at bo'limida islomdagi atamalar izohi bo'yisha terminlarning izohlarini ko'rish imkoniyatiga ega bo'lasiz. Biror bir kerakli termini kiritsangiz darhol topib beradi. Sahifada matin = va matin – tugmalari matinlarni katta yoki kichik shakilga keltiradi. Bu imkoniyat ko'zi yaxshi ko'rmaydigan insonlar uchun juda ham qulay imkoniyat. Chop etish tugmasi kerakli fatvoni printordan chiqaradi. Orqaga tugmasi bosilsa dasturning asosiy sahifasiga qaytiladi.

2-Мавзу: «БУХОРО ОБИДАЛАРИ» ЭЛЕКТРОН КИТОБИ (2-соат)

Диний ва дунёвий билимларни ўзаро уйғунлигини таъминлаш, халқимизни **маънавий** қадриятлар, қўлёзма асарлар, тарихий ёдгорликлар билан чуқуррок таништиришда замонавий техника воситаларидан фойдаланиш давр талабига айланиб бормокда.

Айниқса аждодларимизнииг бой илмий ва адабий меросини ўқиб-ўрганган ҳолда **уларни** келажак авлодларимизга бекаму-кўст

етказиб бориш долзарб вазифалардан биридир. Шуни назарда тутиб, «Бухоро обидалари»нинг электрон дарслигини яратишни ўз олдимизга мақсад қилиб қўйдик. Ушбу электрон дарсликни яратишда Visual Basic тили имкониятларидан, дизайни ва анимацияларни ташкил этиш учун эса Photoshop ва Flash каби дастурлардан фойдаланилди.

Электрон дарслик учун маълумотлар «Бухоро тарихи», «Бухоройи шариф», «Бухоро обидалари» ва бошқа кўпгииа китоб ва журналлардан, шунингдек, интернет тармоғидан олинди. Электрон дарслик уч (инглиз, рус ва ўзбек) тилда бўлиб, асосий тил қилиб инглиз тили танланган.

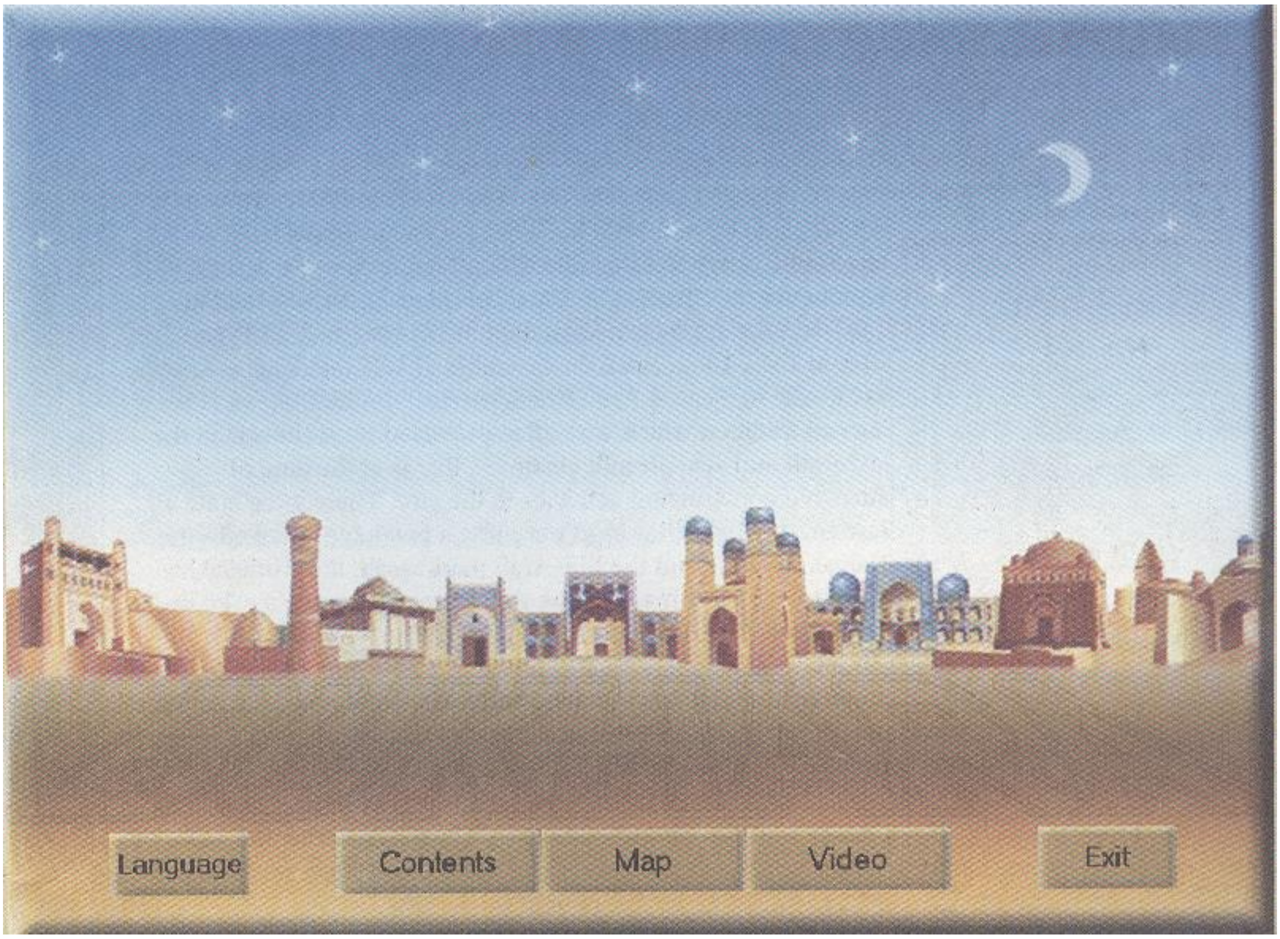

Электрон китоб билан ишлаш жараёнида фойдаланувчига замонавий ахборот технологияларига хос мулоқот воситалари ҳавола этилади. Бу эса, ўз навбатида, фойдаланувчининг ишини енгиллаштиради. Дастурни ишга тушириш учун « **БУХОРО ОБИДАЛАРИ**.exe» файлига мурожаат қилинади. Дарслик бир неча ойналардан иборат. Электрон дарсликка кирганда, ушбу дастур компьютерга юклангунча, электрон дарслик номи ва

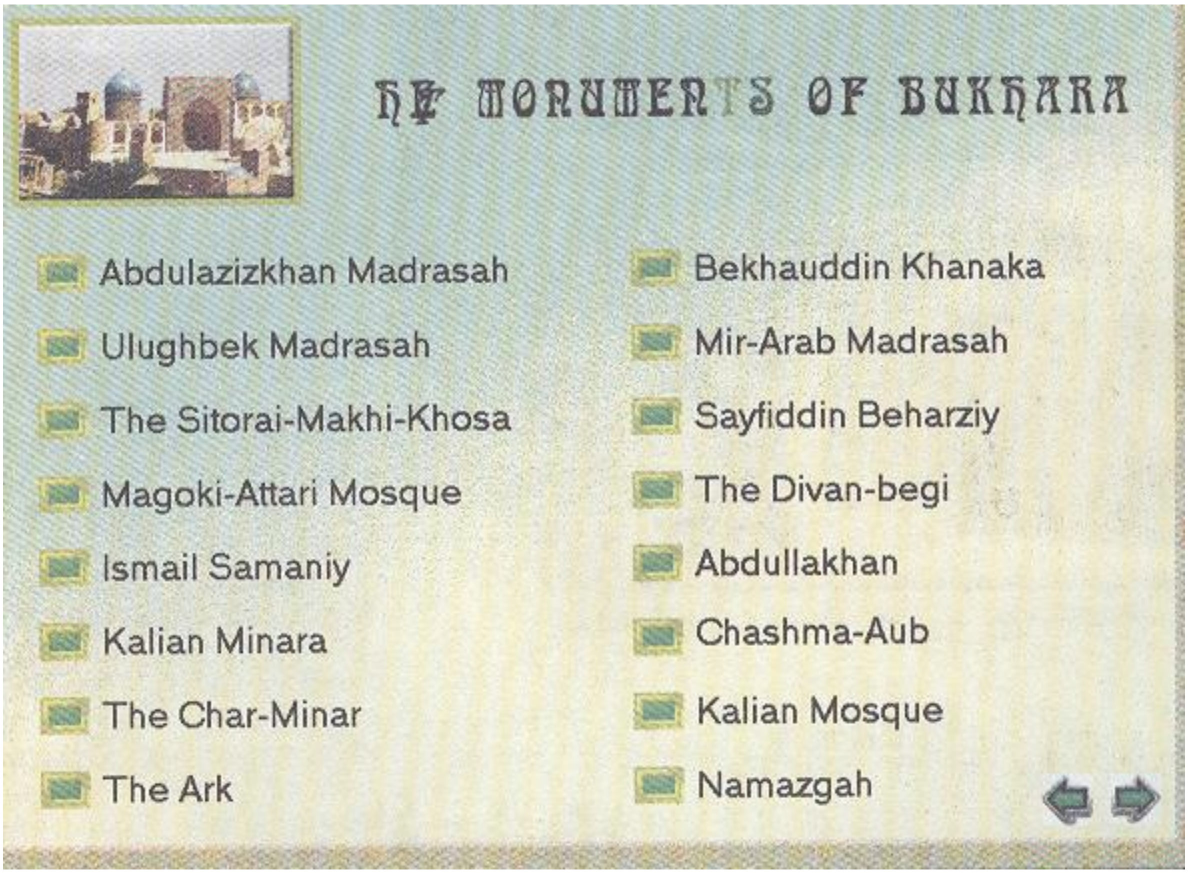

Бухоро обидаларининг расми акс этган ойна чиқади.

Сўнг иккинчи анимация ойиаси чиқади. Бунда Flash дастурнинг анимацион эффектларидан фойдаланилган. Бу эса электрон китобнинг эстетик кўринишини белгиловчи ва унинг уқувчига таъсирини кучайтирувчи муҳим воситалардан бири бўлиб хизмат қилади.

Кейин асосий ойнага ўтилади. Унда Бухоро обидаларининг кўриниши акс эттирилган бўлиб, ойнанинг пастки қисмида горизонтал бешта банддан иборат меню жойлашган.

Тил деб номланган биринчи банд орқали дарсликнинг тили (уч тилдан бири танланади) ўзгартирилади, Контест деб номланган иккинчи банд орқали обидалар рўйхати ойнасига ўтилади. Кейинги пункти 'Марг бўлиб, у орқали Бухоро харитаси акс этган ойнага ушлади. 4-банд 'Видео' бўлиб, унда Бухоро обидалари ҳақидаги видеолавҳалар жойлашган. Охирги банд 'Exit' бўлиб, у орқали дарсликдаи чиқилади. Электрон дарсликнинг обидалар рўйхати ойнасининг юқори ўнг томонида анимация ойнаси жойлашган.

Ойнанинг асосий қисмидан вертикал меню бўйича 20 та обиданинг номи ва унга кириладиган тугмачалар ўрин олган. Курсор бирон-бир обида номининг устига олиб борилганда, ойнанинг юқори чап қисмида жойлашган расм лавҳасида ўша обидага тегишли расм акс этади.

Ойнанинг пастки ўнг қисмида битта тугмача бўлиб, у орқага қайтишни ифодалайди. Ойнада акс этган обидалардан бирини танлаб тугма босилгач, ўша обидага
тегишли ойна чиқади. Ушбу ойнанинг юқори ўнг қисмида обиданинг номи, чап қисмида обиданинг расми, ойнанинг асосий =исмида эса маълумотлар лавщаси ва чап =исмида беш банддан иборат вертикал бош=арув лавщаси жойлашган. Биринчи пункти босилгач, маълумотлар ойнасида обида ща=ида =ис=ача маълумот пайдо былади.

Иккинчи тугмача босилгач, обида ща=ида тыли= маълумот чи=ади.

Учинчи тугмача орқали обидага тегишли бир неча расмлар акс эттирилган ойнага кирилади. Бу ойнада Next
ва Васк тугмачалари орқали расмларни бирин-кетин томоша қилишга имконият яратилган. Ойнанинг пастки ўнг қисмида орқага қайтиш тугмачаси жойлашган.

Обидага тегишли ойнанинг 4-тугмачаси бу обидалар рўйхатига қайтиш учун хизмат қилади ва охирги тугмача дарсликдан чиқишни таъминлайди.

Ушбу электрон дарслик, авваламбор, барчамизга Бухоро обидалари ҳақидаги билимларимизни оширишга хизмат қилади, шунингдек, мактаб, коллелж ва университетларда дарс ытишда ўқув қўлланма вазифасини ҳам бажаради. Қолаверса, бундай дидактик материаллардан кўзланган энг муҳим ва асосий мақсад — мамлакатимизга келадиган хорижлик меҳмонларга мустақил Ўзбекистон ва унинг обидалари ҳақида етарли тасаввурга эга бўлиш учун халқаро талабларга жавоб берадиган замонавий қўлланма яратишдир.

2-Мавзу: ISLOM HAQIDAGI SAYTLAR KO’PAYMOQDA (2-соат)

Hozirgi vaqtda internet tizimi hamma sohalarga kirib kelmoqda. O’zbekiston o’zining boy ma'naviy qardiyatlariga ega. Ushbu qadiryat Jarni, albatta, ko’rsata bilish kerak bo’ladi. Ana shu xolis niyatdan kelib chiqqan holda www.fikr.uz sayti yaratildi. Fikriy ma'rifiy tahliliy axborot kanali bo’lgan ushbu saytda sohaga daxldor turli ma'lumotJar muayyan tizimga keltirilgan: "Yangiliklar", "Qur'oni karim", "Hadisi sharif", "Fiqh", "Islom tarixi", "Tahlil", "Iqtisod va huquq", JIJuma mav'izalari", "Jannat qushchalari", "Islom va ilm", "Davolaninglar", "Odam va havo", "Mazhablar", "Dinda savolim bor...", "Kutubxona", "Sharq bozori", "Besh ustun", "Statistika", "G’arbda islora", "O’zbekiston va islom", "Diniy idora", "Muftiylarimiz", "Islom o’quv yurtlari", "Imom al-Buxoriy", "Hadis izohlari", "Hukumat qaroiiari", "Vijdon erkinligi", "Islom obidalari", "Konstitusiya", "Sufiylik", "Yilnoma", "Taklif" va mimosabat", "Islomiy saytlar", "Tanishuv", "Nomoz vaqti", "Mehmonhona", "Valyuta kursi" va boshqalar.

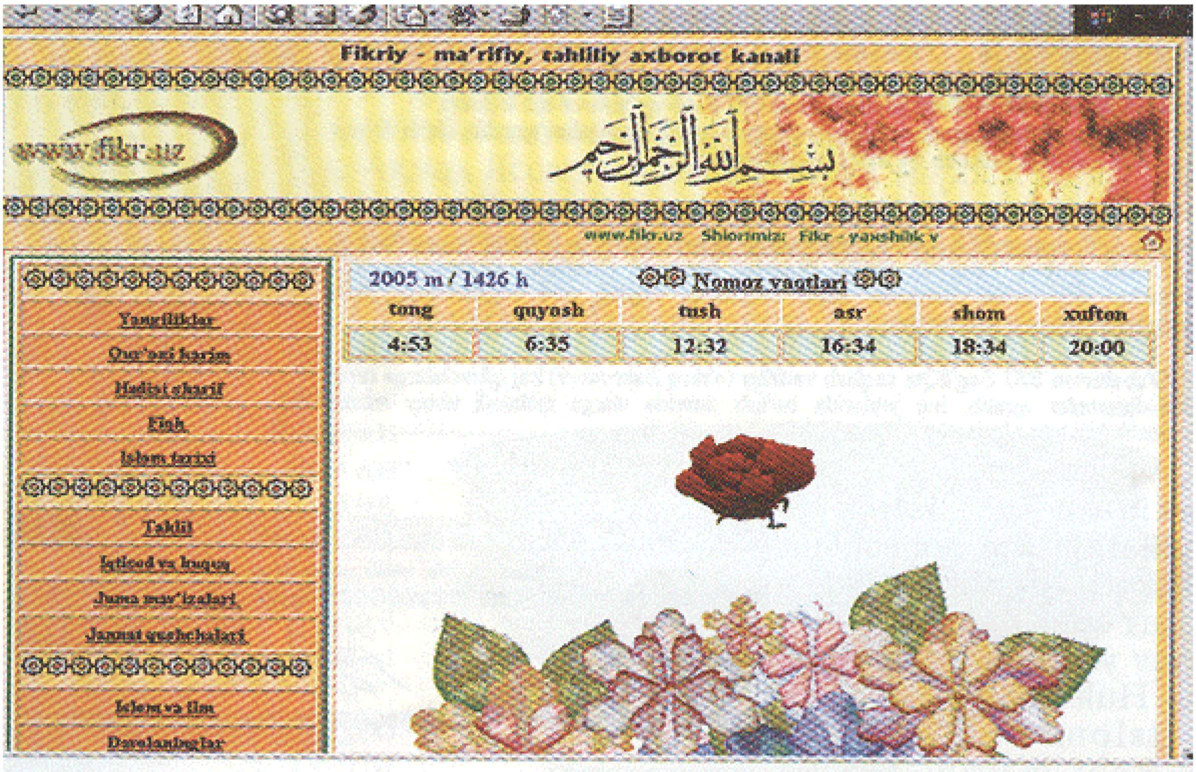

Saytning"Yangiliklar" bo'limida islom olamida qanday voqea va hodisalar sodir bo'lganligi haqida ma'lumotlarga ega bo'lasiz. IJQur'oni karim" bo'limida esa, Qur'oni karim tarixi, sura tartibi, uning asl nusxalari va quran.ziyo.uz saytiga bagrishlangan fikrlar bayon etilgan. "Hadisi sharif" qismida esa Payg'ambar Muhammad alayliissalomning yorl-yo'riqlari, ko'rsatmalari va ul zoti sliarifga mansub pandu-nasihatlar yig'indisidan iborat hadislar haqida so'z boradi. Chunonchi, hadislar Qur'oni karimdan keyingi mo'tabar manba hisoblanadi.

Saytning "Fiqh bo;lirai"da G'arbda Islamic Law, Muslim Law, Muhammadan Jurisprudence, Le Driot Musulman, Islamische Gesetz kabi fiqhga bag'ishlangan ma'lumotlar bilan tanishishingiz mumkin.

"Islom tarixi" bo'limida esa islom dinining kelib chiqishi, Johiliya, Islom ta'limoti haqida ma'lumotlar berilgan.

"Islom va ilm" bo'limida esa islom va hozirgi zamon olimlarining islom diniga nisbatan bildirgan fikr-mulohazalari keltirilgan.

Saytning "Davolaninglar" bo'limida ota-bobolarimizdan meros bo'lib qolgan tabobat haqidagi turli maslahatlar, shuningdek, Qur'oni karimdagi shifobaxsh

suralar, Ibn Sino maslahatlari ko'rsatilib o'tilgan.

"Mazhablar" bo'limida esa hozirgi kunda mavjud bo'lgan mazhablarning har biriga xos jihatiar va ularning paydo b'lishi haqida ma'lumot ko'plab tarixiy jarayonlar bilan tanishasiz.

chiqarilgan kitoblarning ro'yhati va narxlari, shuningdek u1arning qisqacha tavsifi berilgan.

S a y t n i n g "Namozv a q t l a r i " bo'limida 2005 yildagi noraoz taqvimi haqida aniq ma'lumotlarga ega bo'lasiz.

"Valyuta kursi" sahifasida Markaziy bank tomonidan so'ngi turli valyutalarga n i s b a t a n belgilangan.

Saytning "O’zbekiston va islom" bo’limida mustaqillik yillarida din sohasida amalga oshirilgan asrlarga tatigulik ishlar, nashr etilgan kitoblar va maqolalar, muftiylarimiz, Islom o’quv yurtlari, Imom al-Buxoriy, Hadis izohlari, Hukumat qarorlari, Vijdon erkinligi, Islom obidalari, Konstitusiya, Sufiylik kabi mavzular o’z aksini topgan.

"Hukumat" qarorlari bo’limida O’zbekiston Respublikasi Prezidentining farmonlari va Vazirlar Mahkamasining qarorlari keltirilgan.

Saytning "Yilnoma" sahifasida esa 1991 yildan to hozirgi kungacha o’tkazilgan anjuman, yig'ilish va uchrashuvlar sanasi berilgan.

"Sharq bozori" b limida mustaqillik yillarida "fikr-media" tomonidan qiymati — kurslar bilan tanishasiz.

Xullas, www.fikr.uz sayti nafaqat o’z diniy bilimlarini oshirishni, balki o’zbekiston haqidagi dunyoqarashini kengaytirishni istagan 7 yoshdan 70 yoshgacha bo’lgan foydalanuvchilar uchun qulay va o’xshashi yo’q qo’llanmadir.

4-Мавзу: «Hadis» electron kitobi (2-соат)

Taqdim etilayotgan elktron mahsulot "Sunani Termiziy" (Abu Iso Muhammad at-Termiziy), "Tanbehul-g’ofiliyn" (Abu Lays as-Samarqandiy), "Ilohiy hadislar", va "1001 Hadis" kitoblari asosida yaratilgan. Ushbu elektron mahsulot yordamida foydalanuvchi hadis ilmi bo’yicha o’z bilimlarini kengaytirishi, hadislarni izlab topishi, test topshirishi mumkin. Buning uchun foydalanuvchidan kompyuter bo’yicha maxsus bilim talab gilinmaydi. Elektron mahsulot kompakt diskda joylashgan bo’lib, undan foydalanish uchun Windows 95/98/Me/2000/XP muhitida ishlovchi kompyuter talab qilinadi, xolos. Kompakt disk CD-ROM qurilmasiga o’rnatilganidan so’ng dastur avtomatik ravishda kompyuterga yuklanadi va ekranda ketma-ket dastur logotipi va dasturning birinchi sahifasi paydo bo’ladi. Sahifaning yuqori qismida dasturning asosiy imkoniyatlarini ochib beruvchi quyidagi punktlardan iborat bosh menyu aks etadi: "Kitoblar", "Roviylar", Muhaddislar", "Hadis" va "Yordam".

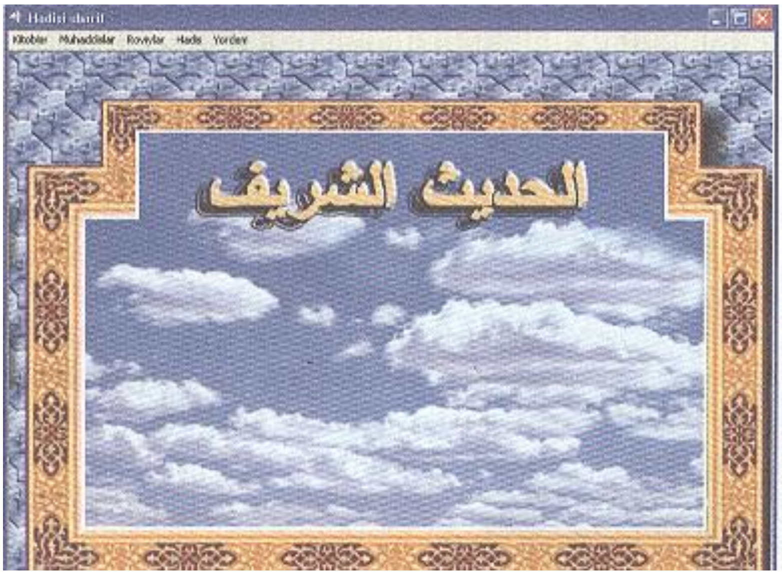

Bosh menyuning birinchi punkti "Kitoblar" deb nomlanib, u o’z navbatida, quyidagi bo’limlardan iboratdir: "Ilohiy hadislar", "1001 hadis", "al-Jomir as-Sahih", "Tanbehul-g'ofiliyn" va "Sunani Termiziy" va "chiqish". "Sunani Termiziy qismida yetti mavzu bo’yicha hadislar berilgan: tahorat, vitr, namoz, zakot, jum'a, safar, hayit.

Foydalanuvchi hadislar matnini ko’rish bilan bir qatorda ularni eshitish imkoniga ham ega. "Ilohiy hadislar" menyusida esa siz shunday hadislarning 92 tasi bilan tanishishingiz mumkin. 1001 hadis qismida—1001 ta hadis bilan tanishasiz. "Tanbeh ul-g'ofiliyn" menyusida 3ta kitob bo’yicha hadislar berilgan. "Al-Jomi' as-Sahih" qismida bitta kitob bo’yicha hadislar keltirilgan. Foydalanuvchi o’zini qiziqtirgan kitobiga "sichqoncha"ning chap tugmasini keltirib bossa darhol o’sha kitob bo’yicha hadislar chiqadi. "Chiqish" punkti yordamida EM tark etiladi. "Roviylar" menyusida, roviylarning hayot yo’llari, nechta hadis rivoyat qilganlari, tug'ilgan sanasi, kim bo’lganligi haqida ma'lumot berilgan. Roviylarning umumiy soni 260 dan ziyod. "Muhaddislar" mundarijasida esa, muhaddislar haqida to’liq ma'lumot berilgan. Ular Imom al-Buxoriy, Imom Muslim, Imom ibni Mojja , Imom Abu Dovud, Imom at-Termiziy, Imom an-Nasoiy, Molik ibn Anas, Imom Ahmad ibn Hanbal, Imom Dorimiy, Imom Hokim, Imom Shofefy kabilardir, Qaytish tugmasi yordamida dasturning bosh sahifasiga o’tiladi.

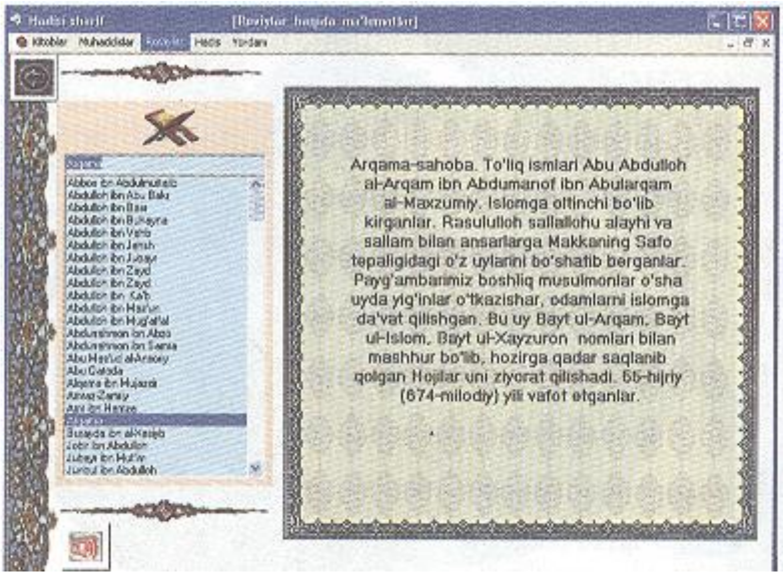

"Hadis" menyusida quyidagi bo’limlar mayjud: izohlar, test, hadis ilmi, hadis web kabilar. "Izohlar" bo’limida hadis turlari bo’yicha ma'lumot keltirilgan. "Test" bo’limida hadis bo’yicha lOO dan ortiq testlar keltirilgan. Bu qisimda foydalanuvchi hadis bo’yicha o’z bilimini tekshirish imkoniga ega. "Hadis ilmi"

Foydalanuvchi biror bir muhaddisni tanlasa □sha muhaddis haqida t□liq ma'lumot keltiriladi. Ovoz bilan aytilgan ushbu ma'lumotni eshitish mumkin.

menyusida hadis haqida t□liq malumot berilgan. (6-rasm). "Hadis web" b□limida hadis b□yicha internetdagi adreslar keltirilgan. "Yordam" b□limida qidiruv sistemasi ham bor. Siz qidimvni tanlasangiz va kerakli mavzuni kiritsangiz darhol topib beradi.

5-Мавзу: MANBALAR XAZINASI (elektron dastur)
(2-соат)

Ajdodlarimizdan bizga meros bo’lib kelayotgan qo’lyozma yodgorliklar xalqimiz tafakkuri rivojining noyob mahsuli hisoblanadi. Bu bebaho javohirlar jahonning turli mamlakatlaridagi qo’lyozmalar xazinasiga tarqalgan va eng nodir yodgorliklar qatoridan o’rin olgan. Qadimdan madaniyat, ma'naviyat markazi bo’lib kelgan Movarounnahr yozma yodgorliklarga boy asori-atiqalarga eqa bo’lgan davlatlar qatoriga kiradi. Bu **bebaho** manbalar xalqimiz tarixini, ma'naviy merosini o’rganishda ulkan ahamiyat kasb etadi. Shu bois, Prezidentimiz mustaqillikning dastlabki kunlaridanoq o’tmish ajdodlarimizdan bizgacha yetib kelgan yozma yodgorliklarni aniqlash, jamlash, o’rganish va

ularni ilmiy istifodaga kiritib, xalqimizni bu bebaho xazinadan bahramand qilish kabi xayrli ishlarga katta e'tibor berib kelmoqdalar. Ma'naviy-diniy merosimizni o'rganish, tiklash, shuningdek, zamonaviy dunyoyiy bilmlar bilan bir qatorda dinshunoslik, islqmshunoslikka oid chuqur bilimlarga ega bo'lgan mutaxassis kadrlarni tayyorlash maqsadida O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi huzurida Toshkent islom universiteti, uning tarkibida esa Manbalar xazinasining tashkil etilganligini ham mazkur yo'nalishda **olib** borilayotgan ishlar sirasiga kiritish mumkin.

Toshkent islom universiteti **ilmiy** kengashining 1999 yil 24 **sentyabrida bo'lib o'tgan** majlisining 2-sonli bayonnomasi qaroriga asosan **universitet** qoshida «Manbalar xazinasi» **bo'limi** o'z faoliyatini boshladi. U ajdodlar tomonidan asrlar davomida yaratilgan

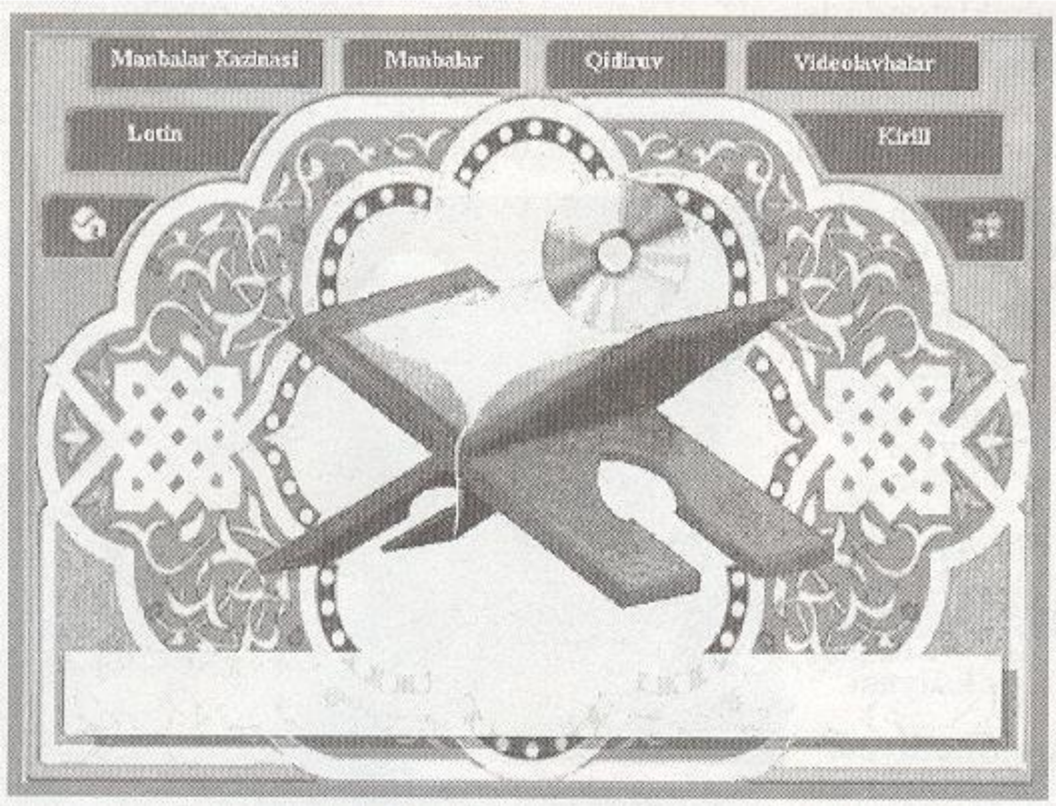

diniy, ilmiy, ma'naviy merosimiz durdonalarini jamlash, tartibga solish, ularni kelgusi avlodlarga yetkazish, bular asosida ilmiy tadqiqotlarni amalga oshirish, nashr etish, kataloglar tuzish, ilmiy istifodaga kiritish masalalari bilan shug'ullanadi. Qo lyozma va litografik (bosma) kitoblardan tashqari, Manbalar xazinasi bo'limida yana yangi nashr kitoblar ham talaygina. Xorijda chop etilgan tafsirlar, **hadis** to'plamlari, islom **fiqhi v**a tarixiga oid bunday manbalarning har biri alohida ilmiy qiymat kasb **etadi.** Hozirda Manbalar xazinasidagi mayjud **qo'lyozma** hamda toshbosma kitoblarning kataloglarini yaratish maqsadida ilmiy tavsiflar tuzilmoqda. Yaqinda universitetning "Informatika" kafedrasi bilan hamkorlikda Manbalar xazinasi faoliyatini avtomatlashtirish, undag"i adabiyotlarni yagona bir tizimga keltirish maqsadida "Manbalar xazinasi elektron **katalogi"ni** yaratishga kirishildi. Ushbu elektron katalog Manbalar xazinasi fondida mavjud **bo'lgan** kitoblarni boshqarish hamda ular haqida to'liq ma'lumot olish imkoniyatini beradi.

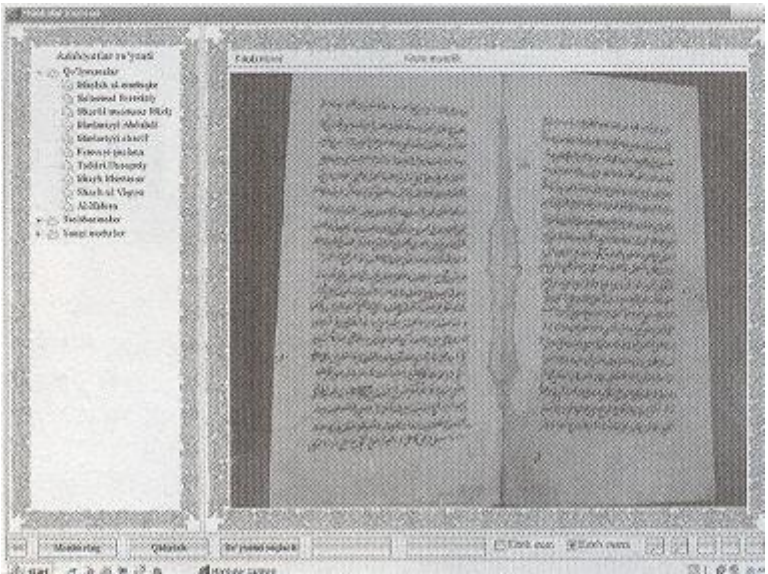

Dasturni yaratishda bu sohada olib borilgan **ilmiy** tadqiqotlar hamda "Manbalar xazinasi" faoliyati bilan yaqindan tanishib chiqildi. Dasturning **bazasi** dinamik tarzda tashkil qilingan bo'lib, ixtiyoriy vaqtda undagi ma'lumotlarni o'zgartirish imkoniyati mavjud. Elektron dastur ishga tushgach ekranda uning bosh menyusi paydo bo'ladi:

Elektron dastur ikki qismdan tashkil topgan, ya'ni birinchi qism himoyalangan qism hisoblanib, **u** xodimlarga mo'ljallangan. Ushbu qismda adabiyotlar bazasiga o'zgartirishlar kiritish, yangi kategoriya yoki yangi adabiyot qo'shish, zarur bo'lmagan adabiyotlarni bazadan o'**chirish,** dasturni sozlash kabi ko'pgina lmkoniyatlar mavjud. Elektron katalogni boshqarish bevosita ushbu qism orqali amalga oshiriladi.

Dasturning ikkinchi qismi foydalanuvchilar uchun mo'ljallangan bo'lib, bunda kitob bo'yicha bevosita qiziqtirgan ma'lumotni olish, kitobning **asl** nusxasidan namunalar ko'rishr turli mezonlar bo'yicha bazadan qidirshni tashkil qilish, adabiyqtlar ro'yxatini, yoki ixtiyoriy adabiyot haqidagi ma'lumotni faylga saqlash, yoki bosmaga chiqarish mumkin. Shaningdek, foydalanuvchilar dasturning "Monitoring" **bo'limi** orqali "Manbalar xazinasi" fondining ayni kundagi statistik ko'rsatkichlari bilan tanishish imkoniyatiga ega bo'ladilar.

Bundan tashqari, dastur turli usullar orqali bazadan ma'lumotlarni qidirish, kiril yoki lotin yozuvidan foydalanish, ma'lumotlarni bosmaga chiqarish, yoki fayl ko'rinishida saqlash, dasturda ishlash bo'yicha yordam olish kabi Imkoniyatlarga ega.

Elektron katalog "Manbalar xazinasi" xodimlari uchun ham, undan foydalanuvchilar uchun ham birdek foydalidir. Chunki u soha faoliyatiga zamonaviy **axborot** texnologiyalarini joriy etish orqali ish unumdorligini oshirish yaqo'l mehnatini kamaytirishga qaratilgan.

Hozirgi yaqtda "Manbalar xazinasi" bo'limi fondidan universitetning professorlari, o'qituvchilari, ilmiy xodimlari, aspirantlari va talabalari o'zlarining tadqiqotlarida unumli foydalanmoqdalar. Bundan tashqari, mazkur dastur universitet qoshidagi malaka oshirish kursi va manbashunoslik to'garagi qatnashchilari hamda xorijdan kelgan mehmonlarga xazinada saqlanayotgan qolyozma manbalar bilan tanishishga imkon beradi.

Demak, Manbalar xazinasi o'z oldiga qo'ygan ma'naviyat sarchashmalaridan ilm ahlini keng kolamda bahramand etishdek muhim vazifani to'laqonli amalga oshirmoqda. **Kelgusida** mazkur dastur tobora takomillashib, navbatdagi tadqiqotlar uchun eng samarali vositalardan biriga aylanadi.

6-Мавзу: "Islom ensiklopediyasi "

elektron asaridan foydalanish bo'yicha qo'llanma (2-соат)

Taqdim etilayotgan elektron qomusiy mahsulot "Islom ensiklopediyasi " kitoblari asosida yaratilgan. Ushbu elktron asaridan foydalanuvchi Islom ensiklopediyasi bo'yicha o'z bilimlarini kengaytirishi, terminlarnini izlab topishi, hamda olgan bilimini mustahkamlashi uchun test tizimidan foydalanishi mumkin.

Buning uchun foydalanuvchidan kom'pyuter bo'yicha maxsus bilim talab qilinmaydi. Islom ensiklopediyasi kompakt diskda joylashgan bo'lib, Undan foydalanish uchun Windows 95,98,Me,2000,Xp,2003 muhitida ishlovchi kom'pyuter talab qilinadi.

Kompakt disk CD-ROM qurilmasiga o'rnatilganidan so'ng dastur avtomatik ravishda yuklanadi va ekranda ketma-ket dastur logotipi va dasturning birinchi sahifasi paydo bo'ladi. Sahifaning yuqori qismida dasturning asosiy imkoniyatlarini ochib beruvchi quyidagi punktlardan iborat bosh menyu aks etadi: "Kitob", "Muhaddislar", "Roviylar","Izohlar" ,"Hadis ilmi", "Test" va "Yordam". Dasturning bosh menyusining birinchi punkti "Kitoblar" deb nomlanib, u o'z navbatida quyidagi bo'limlardan iboratdir: "Islom ensiklopediyasi" , "Video", "Chiqish". Chiqish punkti yordamida "Islom ensiklopediyasi" dasturidan tark etiladi.

"Roviylar" menyusida roviylarning hayot yo'llari, nechta hadis rivoyat qilganlari, tug'ilgan sanasi, kim bo'lganlari haqida ma'lumot berilgan. Roviylarning umumiy soni 260 dan ziyod.

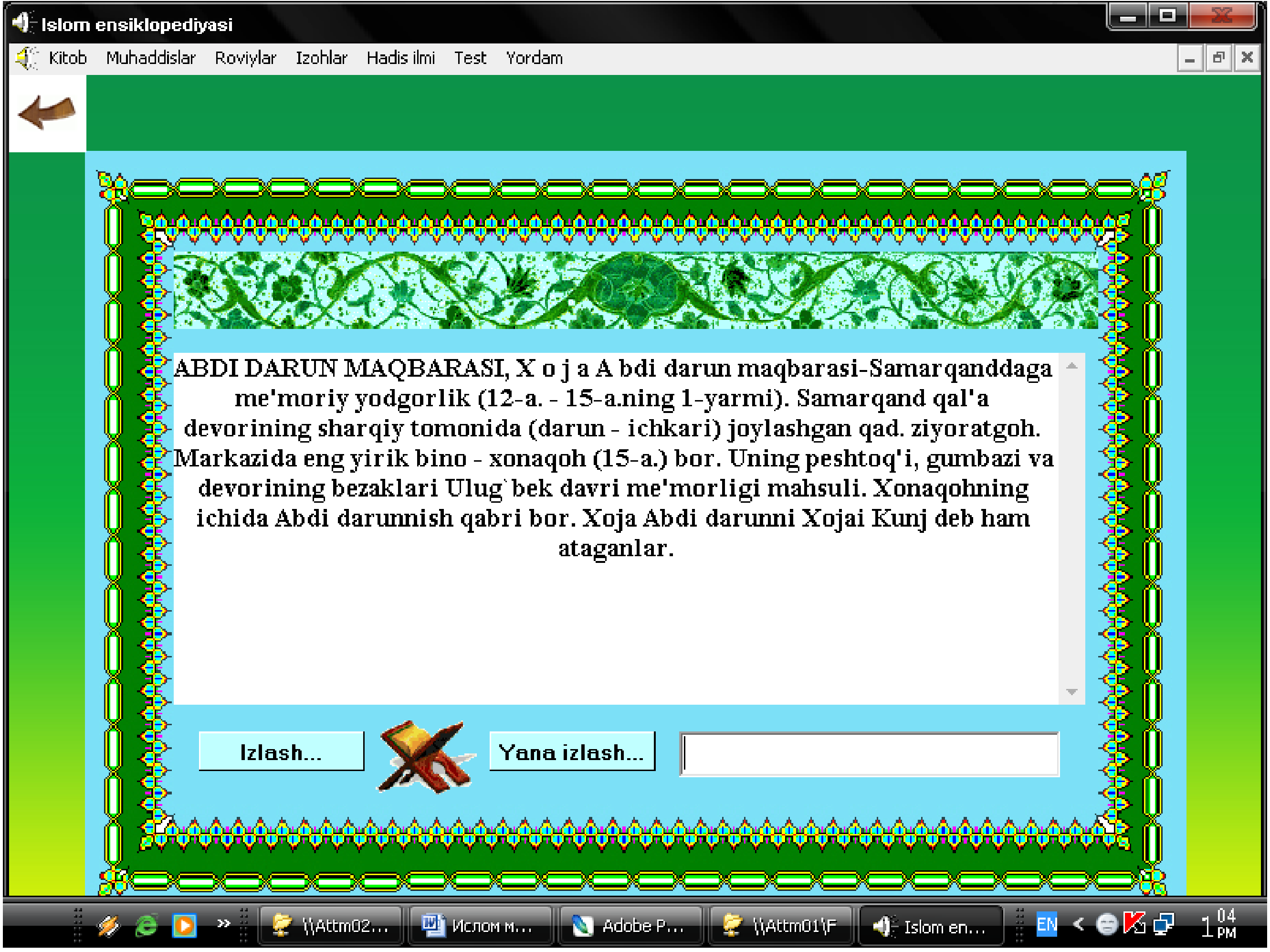

"Muhaddislar" sahifasida esa muhaddislar haqida to'liq ma'lumotlar berib o'tilgan. Ular As-Samarqandiy, Imom al-Buhoriy, Imom Muslim, Imom ibni Moja, Imom abu Dovud, Imom at-Termiziy, Imom an-Nasoiy, Molik ibn Anas, Imom Ahmad ibn Hanbal, Imom Dorimiy, Imom al-Hokim an-Naysoburiylardir. Foydalanuvchi biror bir muhaddisni tanlasa, muhaddis haqida ma'lumotlar keltiriladi. Ushbu ma'lumotlarni ovoz bilan eshitish mumkin.

"Izohlar" bo'limida hadis turlari bo'yicha ma'lumotlar keltirilgan.

"Test" bo'limida hadis bo'yicha 100 dan ortiq testlar keltirilgan. Bu qismda foydalanuvchi hadis bo'yicha o'z bilimini tekshirish imkoniga ega. Hadis ilmi menyusida hadis haqida to'liq malumotlar berilgan.   "Yordam" bo'limida dastur imkoniyatlari berilgan.

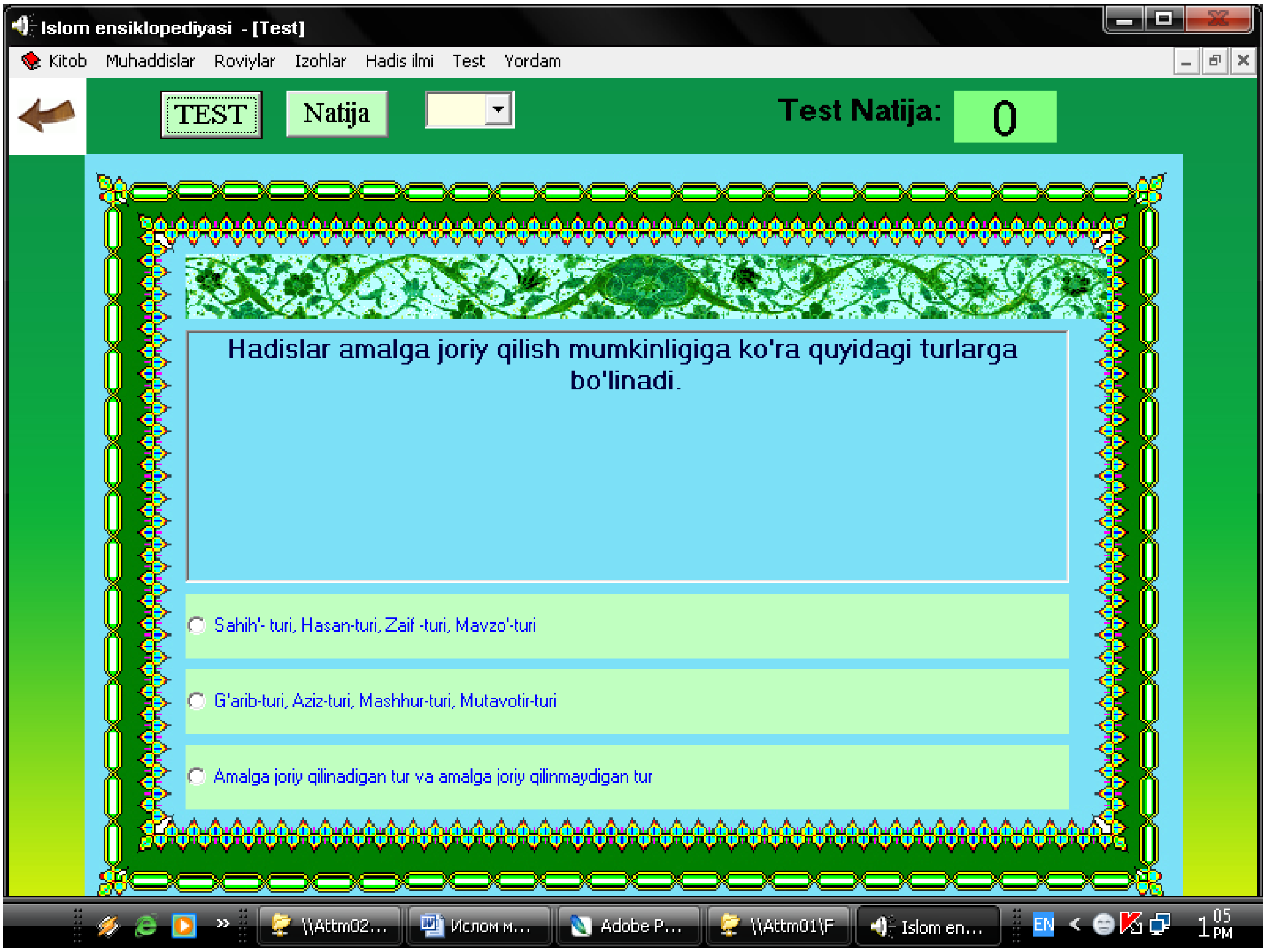

Foydalanish ish koffisentini oshirish maqsadida multimedia elementlari dan foydalanilgan. O’zbek mintalitetiga hos va mos klassik musiqalardan foydalanilgan. Dasturda inovasion texnologiyalardan, utilitalar, Active X, Menu Light, MS Office, VBA, Media Player kompanentlari ishlatilgan. Dasturybyu ,bhbyxb cfobafcblogatip orqali yuklanadi. Logatip 3-6 sekund timer o’z ishini tugatgach asosiy menyuga ulanadi. Bu asosiy menyuga hamma formalar ulangan. Kichik-kichik formalar katta formalarni ichidabelgilangan vazifani amalgam oshiradi. M: Kitob menyusiga 3 ta forma biriktirilgan. Muhaddislarda esa html fayillari, Internet Explorer.ocx kompanenti o’zaro baza bilan bog’langan. Ma’lumotlar bazasi html bilan birga ovozlarning bazasi hamkorlikda yuklanadi.

Hamma sahifalar Enabel va disable operatorlari kiritilgan. Ularning vazifasi sahifalarni paydo qiladi va yo’q qiladi. Kitoblar menyusining islom ensiklopediyasi sahifasida kitobning bazasi bevosita ulangan. 1024 ta termin yacheykaga bo’lingan, yacheykalar bazalar alfaviti bo’yicha qaysi harif birinchi

kiritilsa o'sha harif bilan belgilangan yacheyka shajaraning birinchi sahifaga keltiradi.

7-Мавзу: **КОМПЬЮТЕРДА «ҚУРЪОНИ КАРИМНИ ЎРГАНИШ» ДАСТУРИ**

(2-соат)

«Қуръонни тартил билан (дона-дона қилиб) тиловат қилинг!»

Қуръони карим, Муззаммил сураси, 4-оят

Мустақиллик даврида динимизга катта эътибор берилмокда. Аждодларимиз қодирган меросга қизиқиш ва уни ўрганишга иштиёқ ошиб бормокда. Шу жумладан, исломнинг асосий манбаси бўлган Қуръони каримни ўқиш, ёдлаш ва маъноларини билишга бўлган иштиёқ кун сайин чуқурлашмокда.

Тарихдан маълумки, ислом оламида инсон дунёга келганда, унинг қулоқларига азон айтилиб, ҳаққига тиловат қилииади. Мўмин мусулмон киши ўз ҳаёти давомида ҳар куни камида беш маҳал намоз ўқийди. Намознинг асосини Қуръон тиловати ташкил қилади. Бирор бир мусулмон оламдан ўтса ёки аввал ўтиб кетганлар ёдга олинганда ҳам, Қуръон тиловат қилинади. Кўриниб турибдики, мусулмон кишининг ҳаётида Қуръони каримнинг ўрни ўзгача. Шунинг учун уни ўқишни ўрганиш мусулмон киши учун жуда ҳам муҳим.

Биламизки, Қуръони карим араб тилида нозил былган ва уни ўқишга *хос* бўлган бир неча қоидалар мавжуд бўлиб, бу қоидалар мажмуи *"Тажвид* деб номланади.

Қуръони каримни тажвид билан қироат =илишнинг вожиблига ояти карима, Пайғамбар ҳадислари ва уламоларнинг сўзлари билан таъкидланган. Тажвид қоидасида амал қилиш лозим былган — *идғом, ихфо, иқлоб, изҳор, мад* ва *махорижу-л-ҳуруф* сингари бир қатор илмлар борки, Қуръон тиловат қилувчи бу илмларни билмоғи ва қироат вақтида амал қилмоғи лозим. Акс ҳолда, бир ҳарф ўз махражидан чиқмаслиги ёки вақфни ўз ўрнида қилинмаслиги ёхуд сакта қоидаси бажарилмаслиги оқибатида оятнинг лафзи бузилиб, мазмуни бутунлай ўзгариб кетиши мумкин.

Тажвидни ўрганиш

Тажвид сўзиниг луғавий маъноси «бирор нарсани яхши, кўркам қилмоқ»дир. Тажвид илмига оид рисолалар — «Тажвид», «Тажвиду-л-Қуръон», «Илму-т-тажвид» номлари билан машҳурдир.

Тажвид илми ҳарф ва уларни талаффуз қилиш қоидаларини аниқлаб бериш билан шуғуллангани учун бу илмни эгаллашда алифбо ҳарфларини ва уларнинг алифбодаги ўринларини билиш керак.

Араб алифбосининг ўзига хос томонлари

Қуръони каримни ўқишни ўрганмоқчи бўлган кишидан, албаттаг араб алифбосини билиш талаб қилинади. Чунки араб алифбосидаги ҳарфлар ўзбек алифбосидаги каби катта ва кичик ҳарф каби қатъии кўринишда эмас, балки икки ёки тўрт хил кўринишда =олади, ҳаттоки унда ўзбек алифбосида мавжуд бўлмаган щарфлар ҳам бор. Агар бир ҳарф ўзининг махражидан талаффуз қилинмаса, бундай талаффуз бошқа ҳарфни ифодалаши мумкин. У ҲОЛДА айтилган сўз ўз маъносини эмас, балки бошқа бир маънони англатади.

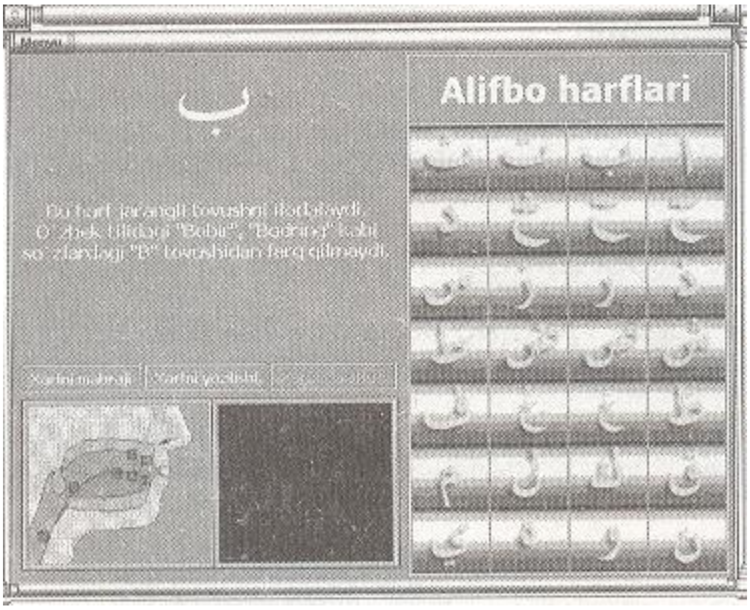

Ҳарфларни ўрганиш

Араб алифбоси ва Қуръон тиловатини ўрганиш учун турли тилларда дарсликлар ва қўлланмалар ёзилган, дастурлар яратилган. Мазкур дастурлар инглиз, француз, турк ва бошқа тилларда бўлиб, улар асосан араб тилида ишлайдиган тизимларга мўлжалланган. Ўзбек тилида эса ҳозирга қадар ҳеч қандай дастур тузилмаган.

Бундай дасгурлардаги ҳарфларни ўргатиш усуллари ҳам турлича. Мисол учун «Араб бўлмаганларга араб тилини ыргатиш» дастурида ҳарфларнинг кўриниши ва унга сўзлар орқали турли мисоллар келтириш усулидан фойдаланилган.

Ўқувчи ҳарфлар билан бир қаторда, сўзларни ҳам ўрганиб боради. Яна бир дастурда ҳарфларнинг ёзилиш қоидаси ва кетма-кет келганда ҳарфни қайси кўринишда келишини ўрганиш имконияти берилган.

Ушбу ҳолатларни ўрганиб чиққан ҳолда олдимизга «Қуръони каримни тажвид асосида ўрганиш» дастурини тайёрлашни мақсад қилиб қўйдик. Бўндай дастурда фойдаланувчига қуйидага имкониятлар яратилган: **Алифбо, Ҳаракат, Сўзлар, Тажвид, Қироат, Алифбо**

Алифбони **ўргатиш учун** алоҳида қисм ташкил **қилинган** бўлиб, унда алифбонинг тўлиқ кўринишини ва қўшимча тарзда берилган мисолларни кўриш учун имконият яратилади.

Алифбода жами 28 та ҳарф бўлиб, уларнинг 25 таси ундошларни, 3 таси эса чўзиқ унли ва ярим ундошларни ифодалайди. «ҳамза» ундоши алифбога **киритилмаган.** /исқа унлиларни **англатувчи** ҳарфлар ҳам йўқ. Алифбодаги ҳарфлар қуйидаги тартибда келади:

Мазкур ҳарфларни ифодаловчи товушларнинг хусусиятини **белгилашда** бу 28 ҳарфнинг ҳар бири нутқ аъзоларимизда **ўзининг** талаффуз ўрнига, яъни товуш ҳосил бўладиган махражига эга.

Ҳарф махражларини оғзаки ўргатишдан кўра **техник** воситалар ёрдамида **ўргатиш** анча самарали бўлиб, дастур ёрдамида ўрганувчига ҳарф махражларини чиқариш жойлари аниқ кўрсатиб турилади. Натижада бу ҳолат ўргатувчининг ишини анча осонлашувига сабаб бўлади. Дастурда алифбо ҳарфлари тўлиқ берилган ва ҳар бир ҳарф учун алоҳида хрестоматия ёзилган. Дастурда товушлар ҳосил бўладиган махражлар мултимедиа кўринишида берилган. Бу эса ҳарфларни талаффуз **қилишни** ўрганишда жуда катта имконият яратади.

Араб ёзуви ўнгдан чапга йўналган ёзувдир. Дастурда файдаланувчига **қарфларнинг** турт хил кўринишдаги **ёзилиши** кўрсатиб ўтилган. Ҳар бир ҳарф анимация ёрдамида ёзиб берилган. Шу **тариқа фойдаланувчи** ўқиш жараёнида **ҳарфларни ё**зишдан ҳам хабардор бўлиб боради.

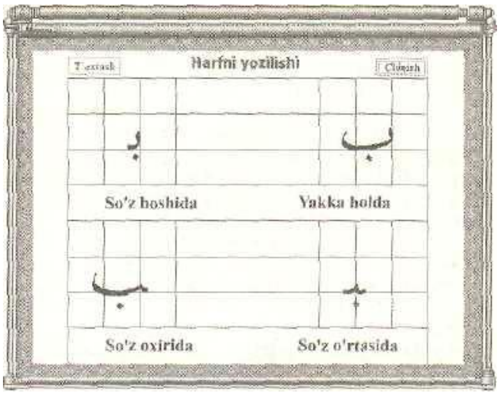

Ҳаракат

Араб тилида фақат «а», «и», «у» унлилари мавжуд. Щар бир **унли қисқа** ёки **чўзиқ** бўлади. Унлининг қисқа ё чўзиқ талаффуз қилинишига қараб, сўзнинг маъноси бутунлай ўзгариши мумкин.

Қуръони каримда қисқа унлилар «ҳаракат» деб аталадиган махсус белгилар билан ифодаланади. Дастурда бундаи ҳаракатлар мисоллар ёрдамида **кўрсатиб** берилган.

Сўзлар

Дастурнинг «Сўзлар» қисмига Қуръонда учрайдиган сўзлар киритилган. Ҳарфлар билан танишиб, уларнинг устига ёки остига қўйилган ҳаракат билан қўшиб ы=ишни ырганган фойдаланувчи бу =исимдаги сызларни бирон-бир =ийинчиликсиз ы=ий олади.

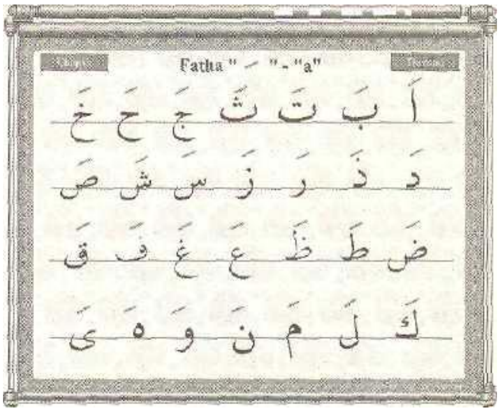

Тажвид

Дастурда тажвидни ўрганиш учун ҳам алоҳида бўлим ташкил қилинган бўлиб, фойдаланувчи ундан тажвид қоидалари билаи бир каторда унинг ўзи ҳақида ҳам етарли маълумот олиш имконига эга.

Қироат

Дастурдаги бу бўлим орқали фойдаланувчи **ўз** қироатини турли қориларнинг қироатлари билан солиштириши **мумкин.** Бунда фойдаланувчига ўз қироати билан қорилар қироати ыртасидаги фарқин кўриш учун имконият яратилган.

8-mavzu: "Qur'oni karim" dasturi (2-soat)

Taqdim etilayotgan elektron qomusiy mahsulot "Qur'oni karim" kitoblari asosida yaratilgan. Ushbu elktron asaridan foydalanuvchi "Qur'oni karim" bo'yicha o'z bilimlarini kengaytirishi, suralarni izlab topishi, hamda ularni eshitish imkoniyatiga ega.

Buning uchun foydalanuvchidan kom'pyuter bo'yicha maxsus bilim talab

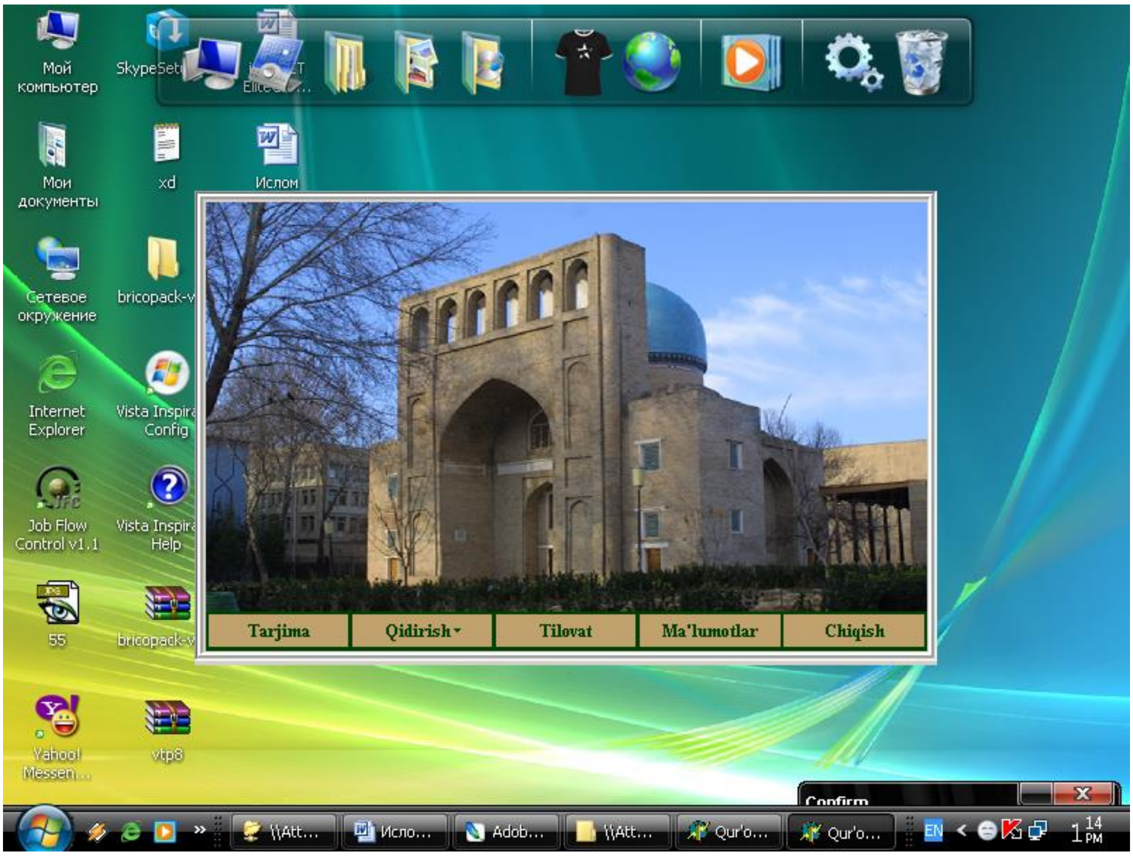

qilinmaydi. Islom ensiklo"Qur’oni karim" Qur'oni karim.exe dasturi ishga tushiriladi. Dastur o’rnatilgach dasturning asosiy menyusi ishga tushadi. Qur'oni karimdan foydalanish uchun Windows 95,98,Me,2000,Xp,2003 muhitida ishlovchi kom'pyuter talab qilinadi.

Kompakt disk CD-ROM qurilmasiga o'rnatilganidan so'ng dastur avtomatik ravishda yuklanadi va ekranda ketma-ket dastur logotipi va dasturning birinchi sahifasi paydo bo'ladi. Sahifaning patki qismida dasturning asosiy imkoniyatlarini ochib beruvchi quyidagi punktlardan iborat bosh menyu aks etadi: "Tarjima", "Qidiruv", "Tilovat", "Ma’lumotlar" va "Chiqish". Dasturning bosh menyusining birinchi punkti " Tarjima " deb nomlanib, u o'z navbatida quyidagi bo'limlardan iboratdir: "Suralar tartibi", "Makkiy suralar", "Madaniy suralar va “Nozil bo’lgan tartibi". Bu menyular kerakligi bosilsa o’sha so’ralgan ma’lumotlar reginerasiya bo’ladi. Qaytish punkti yordamida " Tarjima " sahifasidan chiqib ketiladi.

"Qidiruv" bo’limida siz biror bir so’z yoki kerakli mavzu bo’yicha topish imkoniga ega bo’lasiz. Bu sahifada lotin va kiril alifbosida qidirish mumkin. Chiqish punkti yordamida "Qidiruv" sahifasidan chiqib ketiladi.

"Tilovat" bo’limida siz suralarni tanlab ularni eshitsangiz bo’ladi. Ikki hil tanlash mavjud. Bular suratlar va oyatlar bo’yicha. Agar siz surani yotlamoqchi bo’lsangiz bu imkoniyat ham mavjud. Chiqish punkti yordamida "Qidiruv" sahifasidan chiqib ketiladi.

"Ma’lumotlar" bo’limida siz Qur’oni karim haqidagi ma’lumotlardan foydalansangiz bo’ladi. Bu bo’limda Qur’oni karim nomlari, Qur’oni karim sifatlari, Qorilar odobi haqida, Qorilar haqida, Qiroat haqida, Tarjima haqida, Tarjimon haqida, Dastur haqida degan bo’limlar keltirilgan.
Chiqish punkti yordamida " Qur’oni karim " dasturidan chiqib ketiladi.

ЭЛЕКТРОН КИТОБ ШАКЛИДАГИ "ЩИДОЯ"

+адим, мыътабар ва табаррук Мар\илондан кыплаб буюк уламолар, донишманд фозиллар, хушовоз щофизлару истеъдодли щунармандлар, =алби пок, эъти=оди мустащкам, дунё=араши кенг, маънавияти юксак пири комиллар етишиб чи==анларки, улар санаб адотга етиб былмайди. Лекин Мар\илон деганда, кыз ынгимйзда, энг аввало, шу заминда ту\илиб-ысиб, уни бутун олам узра машщур =илган, =олаверса бундай ибратла фаолияти щаммамизга ырнак быладиган Бурщонуддин Мар\илоний щазратлари ^гавдаланади.

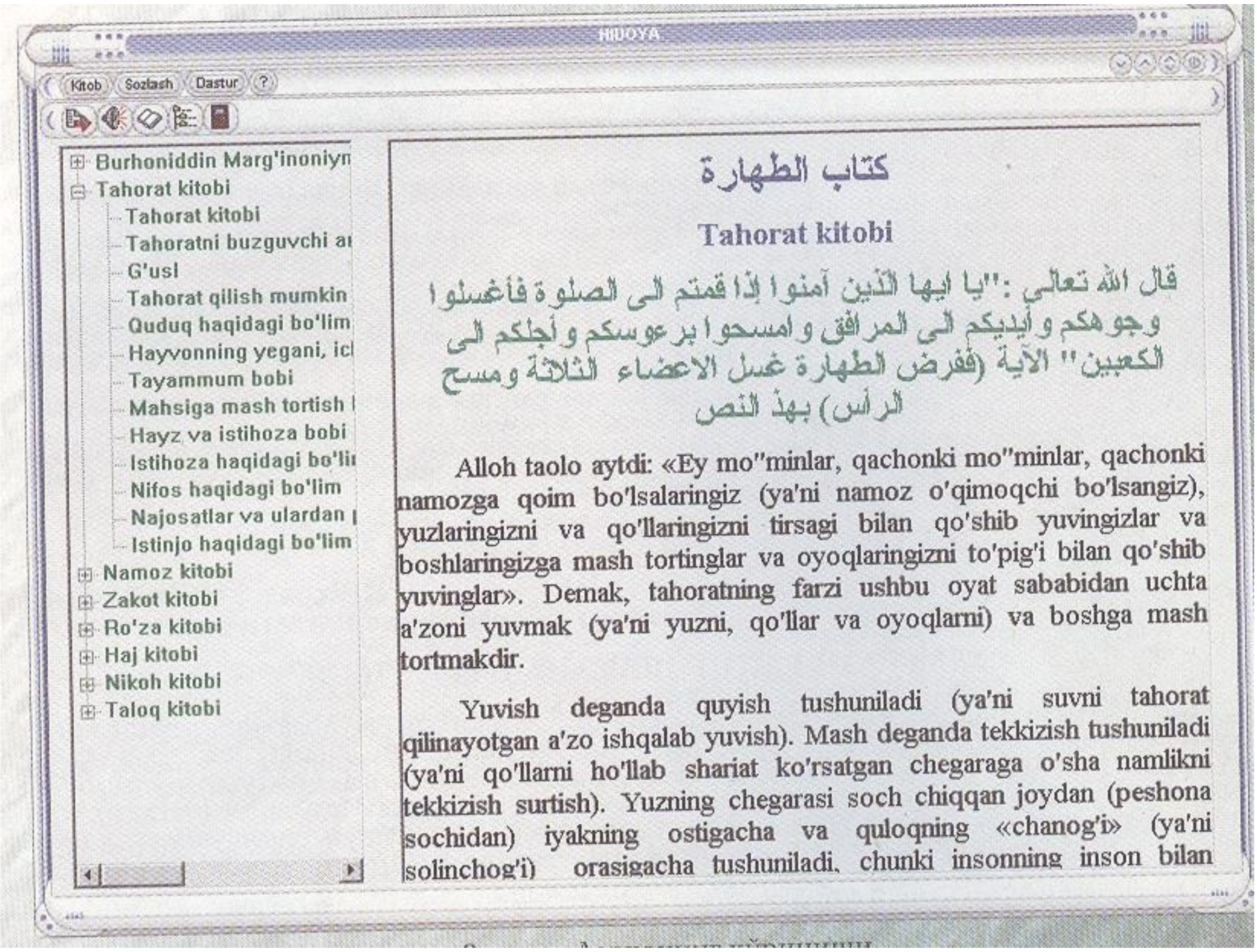

Ул зотнинг =аламига мансуб «Щидоя» асари бугун кыпгина нуфузли ы=ув юртларида дарслик сифатида ы=илмо=да. Бу «Щидоя»нинг бугун щам ыз илмий-назарий =иммати ва амалий ащамиятини дарак бериб турибди. Мар\илон шащрининг 2000 йиллиги муносабати билан Тошкент ислом университети профессори Щабиба Икромова ращбарлигидаги

истеъдодли талабалар томонидан мазкур асарнипг электрон шакли яратилди, Эътиборингизга щавола этилаётган ма=олада шу хусусда сыз боради.

Беназир асарлари ва тенги йы= мактаби билан исломий асослари белгилаб берган ва фи=щ илмининг щар томонлама ривожланишига улкан щисса =ышган мовароуннащрлик фа=ищларнинг бой илмий-маънавий мероси бугун щам ыз =имматини йы=отмаган." Зотан, щозирги ва=тда уларнипг асарлари хориждаги, айни=са ислом давлатларидаги кыпгина олий ва ырта- махсус ы=ув юртларида асосий манба сифатида ы=итилмо=да. Ана шундай аждодларимиздан бири — Шайхулислом Бурщоиуддин ал-Мар\инонийдир.

Бурщонуддин ал-Мар\иноний раъй ва =иёсга чексиз эътибор =аратган - щанафий мазщабининг буюк вакили сифатида ушбу мазщабни тар=атиш ва ривожлантириш учун ызига хос щу=у=шунослик йыналиши учуи яраттан. Бу йыналишнинг асослари унинг тырт жилдлик «Щидоя» номли асарида батафсил ва чу=ур баён этилган. Шу боис "Щидоя" катта назарии. ва амалий ащамиятга молик манбадир.

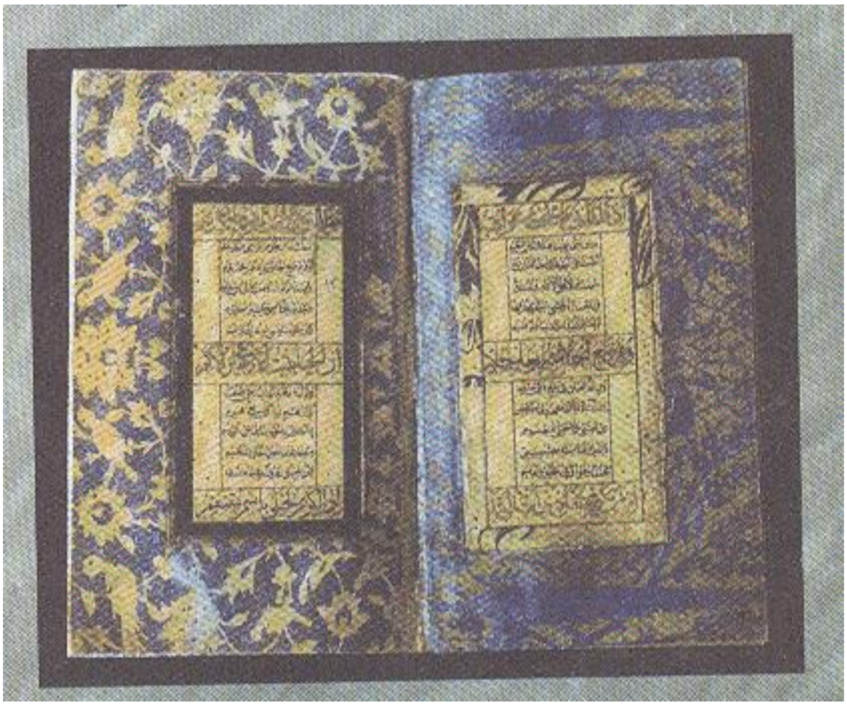

Мамлакатимизда щу=у=шуиослик, исломшунослик ва ислом щу=у=и билан шу\улланаётган олимлар илмий изланишлари жараёнида бугун щам "Щидоя" китобига тез-тез мурожат =илмо=далар. Шу боис, мазкур маибанинг замонавий ахборот технолигиялари воситасида компьютерлаштирилган вариаитини ишлаб чи=иб, уни муьтимедиали анимациялар билан безаб, аудио ва видео
лавщалар шаклида яратиб, кенг китобхонлар оммасига
етказиш энг долзарб вазифалардаи. Бири эди. Шуни назарда тутиб,

"Щидоя"нинг биринчи жилди быйича электрон китоб яратилди. Мазкур электрон китобда асарнинг араб, ызбек тилиииг лотин ва кирилл шрифтларидаги кыринишларини ифодаловчи лавща бандлари жойлаштирилиб, бош лавщада Бурщонуддин Мар\инонийнинг щаёти ва ижодии фаолияти ты\рисидаги маълумотлар; шунингдек, унинг 910 йиллик юбилейи ва шу муносабат билан =урилган ёдгорлик мажмуаси ща=идаги видеолавщалар акс эттирилди.

Вертикал лавща йыналишида эса бош лавщадан сынг, тащорат ва амалий ибодатлар намоз, рыза, закот, щаж, тало=, никох, ща=идаги маълумотлар асосида динамик ызгарувчан фаиллар ташкил этилган .

Ушбу электрон китобда =идирув тизимини йылга =ыйиш, фойдаланувчининг матн тузилмасига китоб, боб ва фасллар быйича кириб бориши, мультимедиа, яъни матнларнинг жойлашуви, анимация ва аудио билан ишлаши учун =улай имкониятлар яратилган. Буада "замонавий ахборот тизимлари кыринишидаги электрон китобларнинг =о\осиз технологияларга асосланган фазилати билан чегараланиб =олмасдан, асарнинг тегишли билим сащасининг малакавий талабдари, фойдаланиш жараёнига хос хусусиятлар, шунингдек, фойдаланувчилар тоифаларининг =изи=ишлари ва билим кыникмалари инобатга олинган. Турли прецендентларни топишга имкон берувчи излаш алгоритмини формаллаштириш, матн структураси акс китоблар, боблар ва фасллар быйича каталогик кириб боришни таьминлаш, мультимедиа элемснтларидан ыринли фойдаланиш ма=садга мувофи=.